

NY MUSIK

i samarbete med
Wärenstams

Mats Persson – ut ur skuggan

Schattenlieder (1987–90)

Bewegung – Erstarrung (1988/2021) – uruppförande

Abgesang (1988) – uruppförande

Anna Lindal, Eva Lindal – violin

Kim Hellgren, Jonas Lindgård – viola

Chrichan Larson, Mats Olofsson – cello

Henrik Löwenmark – piano

Staffan Larson – dirigent

Söndag den 27 mars 2022, kl.14.00 (obs! tiden)

Wärenstams museum, Borås

Borås Barackensemble var en lösligt sammansatt grupp av hälften popmusiker (som svårligen kunde läsa noter) och hälften klassiskt skolade. Ensemblen var verksam under framför allt första halvan av 80-talet. 1986 närde Borås Barackensemble planer på en konsert med musik för sex valfria melodiinstrument. Bland de tilltänkta verken var Lukas Foss' *Music for six* och Zoltán Jeney's *Rondellus*. Dessutom vände vi oss till Mats Persson och bad honom skriva något. Det gjorde han. Med råge. Han levererade inte bara *Schattenlieder* för 1–6 valfria melodiinstrument utan även två syskonverk, *Bewegung* och *Abgesang*. Denna triptyk visade sig emellertid överstiga ensemblens förmåga (med råge) och hela konserten gick i stå. Och där har den stått i närmare fyra decennier.

Mats Persson (f.1943) tecknar bakgrunden i vad han kallar ytterligare ett avsnitt ur "Romanen om mitt 80-tal":

Under hösten 1986 hade jag förmånen att tillbringa en vecka i Budapest för att avnjuta en nutida musikfestival. Den outgrundliga nåden – som här stavas Föreningen Svenska Tonsättare – hade utsett mig till representant för det svenska musiklivet.

Veckan innebar, förutom ett digert konsertprogram, även möjligheter till extraordinära möten, som t.ex. när jag på Liszt-museet faktiskt fick spela på mästarens flygel, på det lilla klavikordet vid arbetsbordet och på det kombinerade orgel-pianot.

Mötet med Beethovens Broadwoodflygel på Nationalmuseet i Budapest var dock inte lika framgångsrikt. När jag försökte röra vid instrumentet höll jag nästan på att bli ihjälslagen av en ilsken dam med hink och skurborstar.

En vacker söndagsmorgon åkte jag ut till Bartók-Haus, som låg en bit utanför centrum. Där mötte jag en äldre man, som under ett par timmar guidade mig runt i huset och som mycket initierat och kärleksfullt berättade om innehållet i alla montrar: "Bartóks skjorta, Bartóks tuschpenna, Bartóks skissbok, Bartóks tofflor, första fruns paraply, sonen Peters räknebok... etc., etc." Vid ett tillfälle anförträdde han mig att han nu var nästan 90 år gammal och – med rösten vibrerande av stolthet – att han en gång sett Kaiser Franz Joseph. Jag hakade genast på och frågade om han inte också hade hört tidig musik av Bartók eller kanske t.o.m. hört honom spela. Han grymtade något ohörbart till svar, sedan kom det:

"Bartóks musik tyckte jag aldrig om! Den var fruktansvärd!"

Ett möte, som kom att få långtgående konsekvenser, var när jag stötte på Ny Musik i Borås Stora Björn – Ursus Magnus – inbjuden av vännen Jeney Zoltán. När vi en kväll efter angenämt umgänge med såväl Goulasch som Tokaji och Slivovitz vandrade hemåt, mot hotellet, framkastade han frågan om jag inte kunde tänka mig att komponera något för sex valfria melodiinstrument. Jag tror det var Borås Barackensemble han då hade i åtanke. (F.ö. en ensemble som borde fått framträda vid Barack Obamas presidentinstallation!)

Jag tackade givetvis ja, och kort därefter hade jag koncipierat tre verk – en triptyk – med arbetsnamnen *Schattenlieder – Bewegung–Erstarrung – Abgesang*, där jag konsekvent ville arbeta med olika former av slumpoperationer.

Schattenlieder

Titeln betyder ordagrant Skuggsånger. I sin diktsamling *Skuggsång* från 1973 skriver Bengt Emil Johnson: ”Skuggsång är en ornitologisk term, som betecknar den typ av fågelsång som många arter låter höra, särskilt under hösten, och som är mycket mer lågmäld och mer trevande än den som kan höras under vårens och försommarens revirhävdande.”

I kompositionsarbetet nyttjade jag då – för första gången helt konsekvent (nästan) – ett hjälpmedel, som jag vid den tiden kallade ”norsk slumpgenerator”. Den bestod av en tom tändsticksask med små, numrerade kulor. Även spelkort och tärningar kom till användning under arbetets gång.

Med dessa redskap bestämde jag sålunda tonhöjder, tonlängder, pauser, dynamik, tempoförhållanden och klangfärgskategorier (från ”Normal” till maximal ”Verfremdung”) för varje individuell stämma.

Under arbetets gång kom jag till insikt om riktigheten och relevansen i Cages uttalande om att arbete med slumpen definitivt inte innebär att ”vad som helst” kan hända. Cage skriver: ”Man tror att jag använder slumpen som ett sätt att ge upp val. Men mina val består i att välja vilka frågor som ska ställas.”

Schattenlieder för 1–6 melodiinstrument uruppfördes och radioinspelades i en trioversion i Borås Folkets Hus den 10 januari 1990 av Trio des Lyres, en ensemble där såväl Anna Lindal som Chrیشان Larson då ingick.

Bewegung–Erstarrung

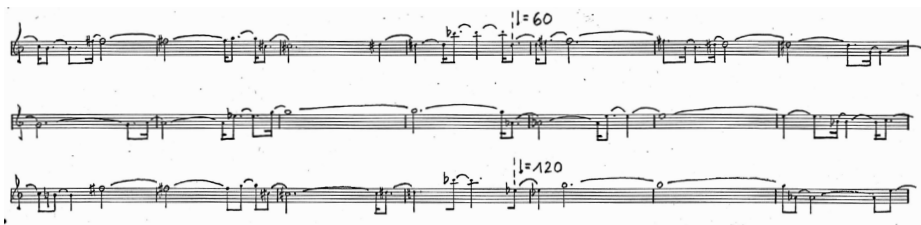
Rörelse–Stelnande var den del av triptyken som aldrig fullbordades. Som utgångspunkt komponerade jag med hjälp av min slumpgenerator 21 små, korta, ganska rörliga satser eller snarare fragment, som skulle spelas i en slumpvis ordningsföljd, där vissa fragment återkom upp till sex gånger, andra bara två eller tre gånger. Men varje återkomst skulle innebära ett långsammare tempo, en annan klangfärg, en annan dynamik. Den ursprungliga rörelsen skulle alltså gradvis stelna till, petrifieras.

När Ursus Magnus för ett år sedan tvingade mig tillbaka till skrivbordet för att avsluta/fullborda *Bewegung–Erstarrung*, insåg jag snart det omöjliga i att ta vid där jag slutade för 36 år sedan. Jag var inte heller övertygad om bärkraften i det ursprungliga konceptet. Den version av *Bewegung–Erstarrung* – för stråksextett och piano, som här uruppförs, komponerade jag under våren/sommaren 2021 och den bygger på några av de 21 fragmenten, men nu i en helt ny kontext.

Abgesang

Det tyska ordet Abgesang har flera betydelser. Dels utgör Abgesang den avslutande delen i den tredelade, medeltida Minnesang (Stollen – Gegenstollen – Abgesang), dels kan ordet även betyda avsked, svanesång.

I *Abgesang – för sex melodiinstrument*, som komponerades 1988 och som här får sitt uruppförande, spelar de sex musikerna i princip samma melodi, dock rytmiskt utformad på sex olika sätt och där varje musiker har sin egen temposkala.

Triptyken *Schattenlieder – Bewegung–Erstarrung – Abgesang* är tillägnad Ursus Magnus för mångårig vänskap, för att han vågade beställa denna musik på en gata i Budapest 1986 och för att han tvingade mig tillbaka till skrivbordet 35 år senare – när jag egentligen trodde att jag slutat komponera.

Mats Persson, mars 2022